

Te Pipiwharaura, He Kupu Whakamarama.

NAMA 30.

GISBORNE.

AKUHATA 1900.

TE PIPIWHARAURAO.

I runga i te ngakau kaha o te Kōwhiri whakabaere o TE PIPIWHARAURAO kia piki haere ai te painga o te manu a te iwi Maori, na kua whakaurua e matou he whakaahua, te whakaahua o Rore Rapata me Tianara Piriti, a hei tera putanga ko te Rore Kitini me te Tianara Patene-Pawera, nga toa e hau mai nei nga rongo i Awherika. He nui te atu o enei whakaahua, he mea tono ra ano ki Merepana.

Mehemea ana i penei te kaha o te iwi Maori ki te tautoko i a tatou nu-pepa me to matou manawanui, tera e tino kaha rawa o tatou roo nga roo whakaako i te iwi Maori. Kaore o matou biahia ki te whakaako i to matou iwi e te kaupou, ki te whakaaro tutua. Na reira matou ka mea ki te kore te tangata e utu i te pepa ma a ka whakamutua e matou te tuku atu, engari ka tukua atu ano he whakaatu, ara

E rua putanga atu o te pepa he mea takai ki te awhi whero, hei muri atu ka whakamutua te tuku atu.

HE HUI NA TUHOE.

Ki te Etita o TE PIPIWHARAURAO,

E manu, kia ora koe!

Ma te Atua koe e tiaki, e whakakaba, kia kaha ai ki te kawae haere i nga rongo korero o te ao. Tenei kei te whakarongo reka te taringa me te ngakau ki te pai o nga kawenga a TE PIPIWHARAURAO e kawae haere nei ki nga marae o Hine whakaparekareka ai i te iti i te rahi.

Tenei ka tukua atu etahi kupu ruarua nei ma e kawae atu kia kite oku hoa.

I waimarie ahau ki te tae atu ki Rangitahi, wahi o Karatia. No te iwa o nga haora i te po ahau i tae atu ai. I whaia ahau e te po ki Ponana, i tae ahua tinga atu toku hoiho. I a au e haere ana i te po ka tae mai ki a au te wehi o te taipo. I a au e huri ana i tetahi koki o te rori ka kite ahau i tetahi koroua e tu ana i te taha o te rori. I a au e maharahara ana koia nei pea te taipo, kua karanga mai "Ko koe tena;" mohio tonu atu ahau ko taku koroua tonu tenei ko Hamiora. No konei e hoa, kua kore au e whakapono ki tenei mea ki te taipo.

No te waru o nga ra o Aperira i te Ratapu, i te 12 o nga haora, ka takoto te hakaui. Ko nga kai o tenei hakeri he tawa, he pihipili, he tuna, he huahua kereru, he toroi kuku, he aruhe, me era atu kai a te Maori, haunga hoki a te pakeha kai he kapukahu. Ko nga tangata i tae ki te kawanga o tenei whare 1500. I puta nga mahi ahuaureka i tenei hui: te haka, te whakaturakau, me era atu mahi a te 'ori. Tutu ana te puehu. Ka tepi tana haere! Kotahi te tamaiti tane i puta i tenei hui mo te haka me era atu mahi ngahau a te Maori, ko Paruru Tamakoha.

Ko te ingoa o tenei whare ko Tuwhare - he ingoa tipuna. Na Taangiharua ko Tuwhare, na Tuwhare ko Kauae, ka puta mai ki te wahine nona tenei whare, ara kia Mereana Peraniko. Ko te roa o tenei whare e 36 putu, ko te whanui e 20 putu; he papa nga taha, he baesana a runga.

Heoi ano,

na W. R. WHITANUI.

Te Whaiti-mui a-Toi.

TE TU O TE MAORI.

(Te roanga atu.)

No te tatutanga o te Rongo Pai (te mea e kiiia nei e te Maori naana ia i whakangaro) ka tau te rangimarie ki Niu Tireni katoa, katahi ka ea ake te manawa o te Iwi Maori. Mahue ana nga tikanga o te whawhai, tahuri katoa ana ki te mahi oranga mo ratou, na, kua pai haere, kua ora. Otira, Aue! kaore i roa kua puta mai tetahi taniwha whakarihariha hei horo i a ratou. I te takiwa e noho ohooho ana te Maori i te wehi i ona hoa riri, e noho topu ana, kaore hoki i marara haere ki wahi ke, a e tiaki tupato ana ratou i a ratou wahine kaore hoki te tangata pokanoa e tata mai ki te whakararuraru i a ratou. Tena no te kitenga o nga pakeha tutu kua watea te huarahi ki a ratou, ka whakatata atu ki nga kainga maori whakawai ai i a ratou wahine. A, te panaia rawatia atu e nga Maori ana taru whakarihariha, tahuri ke ana ki te whakamanuhiri i aua tu pakeha e whakatipu ana i te kino i roto i a ratou, a kihai i roa kua tae rawa etahi tangata Maori ki te kawe atu i a ratou tamahine ki runga kaipuke patu tohoro ki whea atu ranei hei wahine ma nga pakeha whakarihariha kia riro mai ai he moni ma ratou, he poro tupeka noa ranei. Na tenei tikanga i pangia ai nga Maori e nga mate kino katoa e tipu haere nei i roto i a ratou.

I te tau 1848 i whakaatu atu a Te Wiremu Parata (te Pihopa tuatahi o Waiapu) ki te Komiti i Ingarangi i te tipuranga naitanga o tenei raruraru. I mea ia, "Kua riro atu te nuinga o nga kotiro Maori i nga whakawai-nga a te pakeha, waihoki ka kore he wahine ma te whakatipuranga taitamariki o enei takiwa; ki te mau tonu tenei tikanga, e kore e roa ka moti rawa atu enei hapu."

Na kia ata whakaarohia e tatou, no mua noa atu i kitea ai enei taru kino, a he nui hoki nga akoranga a nga kaumatua ki te Iwi Maori kia tahia atu enei mea whakarihariha katoa i roto i o ratou marae, a kihai i rongo. Tipu ake ana i runga i enei ko te kai-waipiro, a nui atu te tangata i patua e tenei kai. Mate tinana, mate wairua, mate rawa kore, mate kehuru, tahae, mauahara, aha noa iho, a no te tino tutukitanga ka rupahu te Maori na te Whakapono ia i patu. Aue taikiri e! te tohe pohehe a te iwi nei. He whanoke!

Tenei ano te mau nei etahi tikanga kuare a te Maori. Tetahi ko te moe huihui ki roto ki te whare kotahi, ahakoa tane, wahine, tangata ora, tangata mate, kaore he tikanga. Ma

tenei tu tikanga ki te pangia tetahi o ratou e te mate piwa, hakihaki, koroputaputa, aha atu ranei ka pa mai ki te katoa, a ko nga mea kaha anake nga mea e ora noa.

Tera atu ano tetahi ture kino, ara ko te moenga o nga taitamariki i o ratou whanaunga tata. E mohio ana nga tangata whakatiputipu kararehe i te ture mo tenei, a he aha i whakakorae ai ki a ratou ake ano? Ko ta te pakeha tikanga me whai atu ki nga mea matara rawa atu kei whakatipuria ake he tamariki ngoikore ma ratou.

Heoi ra e koro, me mutu i konei enei kupu kei raawa te korokoro o ta taura manu ki te kai-horotia e ia.

Tera atu pea te tino tohunga kei muri mana e tu ake ki te turaki i enei korero horihori.

Na to hoa,

na HOHEPA PEKA.

Turanganui.

HE WHAKAARO.

Otepoti, (Dunedin.)

Hune 10, 1900.

Ki te Etita o TE PIPIWHARAUROA,

E hoa, tena koe.

Mau e tuku atu enei kupu ruarua ki nga wahi e rere ai to manu.

I a au i te takiwa o Ngatiporou e haere ana ka rongo au kei te kohia he moni hei whakatu i tetahi kowhatu whakamahara ki a Eruera Kawhia. He tangata tika tenei a Eruera kia maharatia e tatou, e nga whakatipuranga boki e haere ake nei. Mo runga i te ahuu o te whakamahara taku ka mea ake nei. He kowhatu anake ranei te whakamahara mo te tangata? Ko te whakamahara ranei tenei e hangaia ara? Kaore ranei he whakamahara ke atu? E hoa, te take i nui ai a Eruera Kawhia ki roto ki nga whakaaro o nga iwi e mohio ana ki a ia, chara i te mea na tona kauwhau rangatira, engari nana i whakakotahi nga hapu o te Tai-rawhiti. He whakamahara te kowhatu kaore e mau ki roto o te ngakau, no te mea ka tu ki te wahi kotahi anake.

Tena iana nga whakamahara kowhatu e mohiotia ana kia tauia ake. Kei Wharekahu-ka no Te Houkamau; kei Wai-o-matatini no Nebe Rapata; kei Kaiti no Hirimi te Kani-a-Takirau. Kia tae tonu te tangata ki enei kainga katahi ano ka mohio, ko Te Houka-

mau-ki-Waho ano tetahi tangata i ora i mua a kua mate, ko Rapata Wahawaha tetahi, ko Hirini te Kani-a-Takirau tetahi.

Tera tetahi tu whakamaharatanga kia whakahuatia ake. Ko Te Makarini kua mate noa atu, a kaore i te wareware i a tatau. I ia tau, i ia tau, e rongo tonu ana tatau i te ingoa o Te Makarini e whakahuatia ana—'Te moni a Te Makarini' hei whangai i te tamaiti ki Te Aute. He whakamaharatanga tenei kei te mau tonu, a mau ake nei, mau ake nei, e whakahoutia ana i ia tau, i ia tau.

Taku kupu atu tenei ki a koe ko te whakamaharatanga tika tenei mo Eruera. Ma konei ia ka mohiotia ai e nga pito katoa o nga motu e rua nei. Ko nga moni kua kohia me whakaputu ki te peeke, a ko te itarete kia £20 pea hei kawe i te tamaiti mohio ki Te Aute. Me whakatu he moni, me hua tona ingoa—'Ko te Eruera Kawhia Scholarship,' hei whakataetanga ma nga tamariki o te motu nei. He tokomaha nga tangata e mohio ana au ka kohi mehemea ana ka penitira te tikanga mo te whakamahara kia Eruera.

Heoi ma "Te Korou" e whiriwhiri nei kupu. Mehemea ana ratou ki te whakaae mai mau e whakaatu mai, hei reira whakatu ai he Komiti whakahaere mo taua mea.

Heoi ano,

na Tutere Wi Repa.

[Tera e pakeke te whakarite i te whakaaro a te Tutere, i te mea kua maro te hiahia o te iwi, i te nui rawa hoki o te tabua mo tenei tu whakamaharatanga, kia £500 pea. Otira he uca tika rawa kia ata whakaaorohia o taua e te Maori nga mea tika hei whakamaharatanga ki nga whanaunga mate, hei nga mea e whakaaetia e ratou mehemea ratou i te ora, hei nga mea whai tikanga hoki. He patai ranea ta te Tutere: "He kowhatu anake ranea te whakamahara mo te tangata?"—Etita.]

TE KOHURUTANGA I TE KINGI O ITARI.

No te 30 o nga ra o Hurae ka puhia kohurutia a Kingi Hamupeta o Itari e tetahi Itariana ko Perehi te ingoa. Oho ana nga iwi katoa i te ohore o tenei kohuru. I pahua te kingi ki tetahi taone i te lauraro o Itari, i a ia e tomo ana ki tona hariata i te mutunga o tana matakitaki ki tetahi takaro whakatutu. E umere ana tona iwi he whakanui i a ia, katahi ka whakatata atu a Perehi, ka maumu te pu hurihuri, e toru pakutanga, e toru hoki

nga mata ki roto ki te tinana o te kingi, kotahi te mata i tu ki tona manawa. I tona tuunga ka karanga te kingi, "Kaore noa iho," otira ahakoa tere noa te haringa i a ia ki tona whare, e amohia atu ana ia i te kuwaha ka hemo. I mahara a Kuini Makarita i taotu noa iho tona tane, otira no te whakinga atu a te takuta kua mate, ka aue me te karanga ano: "Ko te tino hara nui whakaharaha tenei o enei tau kotahi rau. He tangata pai a Hamapeta, he tangata pono; i tino aroha ia ki te iwi. Kahore rawa ana kino ki tetahi tangata kotahi."

Tata tonu a Perehi ka haehaea e te mano o te tangata i mua atu o te hopukanga a nga pirihiimana. I mea taua tangata, heoi ano te take i kohurutia ai e ia a Kingi Hamupeta he kino nona ki tenei iwi ki te kingi. He tangata ke ano i whakaritea hei patu i te kingi, engari no te matenga o taua tangata ka tu ko ia hei whakaraki. E wha nga kingi, kuini, kei te toe hei patunga, ko te Emepara o Tiamana tetahi. I whakatupato ano te kingitanga o Ahitiria i te kingi o Itari, otira kihal taua kingi i pai kia tiakina ia e nga hoia, he whakaro nona kaore he tangata e kino ki a ia. Ko te tama a te kingi, raua ko tona hoa wahine i runga iata ke e haereere ana i te Moana Nui, kaati kua tonoa he kaupuke ki te kimi. Ko taua tangata hei kingi mo Itari i muri i tona papa.

Na tenei iwi na te Itariana nga kohuru kino rawa. I te tau 1894 ka kohurutia e te Itariana te Tumuaki o te Wiwi, a Kaano, i taua tau ano kote Pirimia o Itari ko Hikinoa Kirihipi, engari kaore i mate. I te tau 1898 ka okaita te kuini ataahua o Ahitiria ki Huitirana. Ko Itari te take tuturu o te Iahi o Roma. I enei kotahi rau tau kua pahure ake nei ka 57 nga kingi nga kuini i whaia kia whakamatea, ka iwa ano nga mea i tino mate rawa.

Nui rawa atu te tangi o Itari katoa mo to ratou rangatira i katohia nei e te ringa kino kei te taua katoa taua whenua; otira kei te pouri katoa nga mana o te ao.

Tino nui atu te tangi o Kuini Wikitoria raua ko tana tama ki te matenga o to raua hoa. I tino whakahoa a Kingi Hamupeta ki Ingarangi. I te maunga o Tiamara Koroni o te Poa i a Tianara Rapata na taua kingi raua ko te kingi o Tiapani nga waea tuatahi whakamihia atu ki a te Kuini. Kua riro ano ta tatou nei waea tangi atu ki te pouaru a te kingi o Itari.

I patua mai te waea i Roma:—
"I te kingi e takoto ana i runga i te ata-mira kei te mimito kata tonu te ahua o tona mata."

HE WHAKARITENGA.

I ta te Atua hanganga i te ao kotahi tonu tana mahi hanga i ia ra, i ia ra, haunga te ra tuatoru me te ra tuano. I te toru o nga ra ka oti te tuawhenua te hanga katahi ka whakaritea e ia te rakau hei whakapaipai i te whenua; a, i te ono o nga ra, ka oti nga kararehe te hanga, katahi ka whakaritea e ia te tangata hei rangatira mo nga kararehe, (Ken. i. 9—13, 24—31). Ko te timatanga tenei o te whakaritenga o te rakau ki te tangata, a, he maha noa atu nga kupu i te Paipera hei tautoko i taua whakaritenga. I a Hakopa e manaaki ana i ana tamariki i whakaritea e ia a Hohepa ki te peka hua, (Ken. xlix. 22). Na Iotama te kupu whakarite tuatahi i korerotia mai i te Paipera, mo te rakau hoki taua kupu whakarite, (Whakarite. ix. 7—15). E rite ana hoki ki tenei ta Iehobaha, (2 King. xiv. 9). I whakaritea e Rawiri te tangata tika ki te rakau i te taha o te awa, (Wai. i. 3), i pera hoki ta Heremia (xvii. 8), ki te rakau i whakatokia ki te marae o te whare o Ihowa, (Wai. xcii. 12—14), ki ta Ihaia na Ihowa ratou i whakato, (Iha. lxi. 3). Ko te tino mea i whakatokia e Ihowa ko tara waina i tikina e ia i Ihpa, i whakatokia ki te whenua o Kanaana, (Wai. lxxx. 8—16); ko te mea tera i tangihia ai e ia te hua kore (Iha. v. 1—7, Here. ii. 21); a, ahakoa i hua kore, i manaakitia e te Atua, i pai hoki ia kia tupu ano, (Iha. xxxvii. 31). Ki te whai pai te tangata ka whakaritea ia ki te rakau e kaha ana te tupu, (Tau. xxiv. 6, Hop. xxix. 19, Wai. xxxvii. 35, li. 8), he tohu hoki te maroke o te rakau no te mate kua pa ki te tangata, (Hop. xix. 16, Hohe. ix. 16, Mara. iv. 1). I te moemoea a Nepulkaneha, i kitea e ia tetahi rakau i whakaritea kia topea, he tohu tera ki ia ia tera ia e hinga, (Ran. iv. 10, 15, 20—22). I pera ano te kupu a Hoani Kai-iriiri mo te hunga e kore nei e ripeneta, i mea ia ka turakina ratou, ano he rakau hua kore, (Ruk. iii. 9). Ki ta te Karaiti ko te hua o te tangata te mea e mohiotia ai ia he pai he kino ranei, (Mat. vii. 16—20). He mea rite hoki ki tenei tana kupu whakarite mo te piki hua kore, (Ruk. xiii. 6—9); na reira i kiiia ai e nga kaumatua o te hahi te piki i kanga e te Karaiti he tohu mo nga Hurai (Mak. ix. 20, 21). I whakaritea e te Karaiti te Hahi, ara te hononga o nga tangata whakapono ki a ia, ki te Wana, (Hoa. xv. 1—6); i pera hoki ta Paora engari he oriwa tana rakau whakarite, (Rom. xi. 16—18). I mahara ano era atu Apotoro ki ta te Karaiti whakaakoranga, mo te ahua o nga hua, mo te hua kore hoki,

(Hem. iii. 12, Hur. 12).

Tera hoki e kitea he mea marama te whakaritenga o nga wahi o te rakau ki o te tangata. Ko nga *pahiaka* te mea e tu ai te rakau, ko te *whakapono* te mea e tu ai te tangata, ka mau nga pakiaka ki te oneone, te whakapono ki te aroha o te Atua, (Ruk. viii. 13, Epeh. iii. 17). Ko te *putake* te *tino tangata*; ki te mea e tika ara te putake ka kiiia te rakau he mea pai, he kupu ano te tika mo te tangata pai; i whakaritea e Iotama te tangata ware ki te tataranooa, kahore nei he putake tika, (tirohia Wai. xxxvii. 37, Tiu. xxxiii. 5, Kai-kau. xi. 3). E totoro ana nga *manga* o te rakau ki tetahi taha ki tetahi taha me te mea e rapu ana i ta ratou e hiahia ana, e pera ana me nga *hiahia* o te tangata, (Wai. cxix. 112, cxli. 4, Ehek. xvii. 7). E mea ara nga tangata mohio e hura i te mea pai kia tukua nga manga kia roa te tupu ki tetahi taha ki tetahi taha, ehara ano hoki i te mea tika kia tukua nga hiahia kia marara nca atu ki tenei taha ki tenei taha, engari me pelii, (Hoa. xv. 2). Ki te kitea atu te rakau i tawhiti e kore e marama te ahua o te putake i te nui rawa o nga rau, waihoki e kore e tino mohiotia te ahua o te tangata i te nui o ana *kupu*; e kore rawa te nui o nga kupu e waiho hei tohu mo te pai o nga mahi, pera me te nui o nga rau e kore e waiho hei whakaatu i te nui o nga hua, (Mat. xxi. 19, xxiii. 3, Whakatau. x. 19, Wai. cxl. 11). Ko nga *hua* ko nga *mahi* te tino tohu mo te pai o roto o te rakau o te tangata, (Mat. vii. 16, xiii. 23, Kara. v. 22, 23). Ka ata tiakina e te Atua nga rakau kua whakatokia nei e ia ki tana kaari, (Ruk. xiii. 8, Hoa. xv. 2, i Kori. iii. 6).

Tera ano tetahi i rerenga ketanga o te tangata i te rakau. E kore rawa te tangata e manaaki i ana rakau whai hua, e riri i nga mea hua kore; ko te tangata ia he mea whai whakaaro na reira i whakahaia ai kia whai hua, i whakapopotia ai hoki kai hua kore, (Ruk. vii. 8, H. xi. xv. 16, Rom. vii. 4, Mat. iii. 10, Hoa. xv. 2). Tera ano tetahi mea—ka whakatokia e te tangata te rakau kia ora ai ia i nga hua o tana rakau; a, ahak a kahore o tatou hua he aba tera ki te Atua, engari e pai ana te Atua ki nga mea whai hua. E kore e atua e te tangata te rakau mo nga hua, ko tatou ia, tera e riro mai i a tatou tetahi mea nui noa atu i te utu mo a tatou mahi, (Rom. vi. 22). Heoi ano te mea e riro mai ai i a tatou taua mea nui, ko te u tonu ki a te Karaiti, (Hoa. xv. 4, Rom. vii. 4); ko te mau tonu ki te Wairua Tapu, (Rom. viii. 5, Kara. v. 22, 23).

HE AITUA -- HE PAREKURA TAMARIKI.

I tangi, i manaae te ngakau, i te taenga mai o nga waca o Opotiki he whakaatu mai i te parekura o nga tamariki Maori o te Whanganui-a-Apanui ki Maraenui, i te whakawhitinga i Motu i runga waka, i te Ratapu te 5 o nga ra o tenei marauna. Tekau-ma-waru tenei parekura, kotahi tekau ma ono nga tamariki tokorua nga pakeke, he tūpe he wahine kore rawa he mōrch. E Lōki ana te whanau ki te kura i Onaio ka a. t. a. t. a. e. i. e. i. e. whakaaro i kawhakina te waka e te waipuke ki te moana a, tauri tonu atu. Kaore i mohiotia kua mate, no te korenga o nga tamariki i puta atu ki Omaio ka haere mai he tangata ki te whakataki, kitea ana tokotoru nga tamariki e pae ara i te akau. Kaore ano nga tinana o etahi kia kitea. I kitea nga kakahu o te wahine e pūkū ana i tabaki na reira i whakaarotia ai i rere ia ki te wai ki te whakaora i nga tamariki.

Ko nga matua enei o nga tamariki i mate: na Arapeta, kotahi te tama kotahi te tamahine; na Te Waewae, kotahi te tama kotahi te tamahine; na Henare Akuhata, kotahi te tama kotahi te tamahine; na Wiremu Hope, e rua ngā tama; na Te Puke Kou e rua nga tama; na Kōpi Hamiora, e rua nga tama; na Arapeta te Rua, kotahi te tamahine; na Akuhata Reweti, kotahi te tamahine; na Nita Marino, kotahi te tamahine; na Pani Ratimira (te tangata hōe i te waka, i mate hoki) kotahi te tama.

I mate koutou e nga whakautu i te whāinga i te matauranga o te pakeha, waiho ma muri nei e ngaki to koutou mate — to koutou mate pouri, aroha. Waiho iho ki o koutou matua, ki o koutou tipuna, ki te iwi te manaa, te pouri, te aae. Haere, haere, haere, i runga i te ringa kino i te ringa ohorere o aitia.

“I rangona he reo ki te Awa i Motu,
He uhunga, he tangi, he aue nui,
Ko Materoa e tangi ana ki ana mokopuna,
A kihai i pai kia whakamariretia,
No te mea kua kahore ratou.”

TE WHAWHAI KI TARANAWAARA.

Kei te ngooki tonu te whawhai a te Ingarahi raua ko te Pōa; ko te Pōa kei te tohatoha noa atu, ko te Ingarahi kei te whai haere; kei mua tetahi kei muri tetahi, kei mūri tetahi kei mua tetahi, he pena tonu te mahi. Ka ngaro

ana te Pōa ki roto i nga pohu o ona maunga kaore e taata atu, oira kei te mahi te hinengaro o tangata iti nei o Rapata, kei te ata kukume i o a taura hei rori i nga tianara o te Pōa. Kaore he kalanga o te Pōa inaianei i te mea kua whati ke te tuara, ko te wairua totohe noa e kōiri nei. Kahore o ratou tumarākotanga atu ki tetahi awahina i waho, i te mea kua kite nga mana nunui i te tika o te whawhai a Ingarangi. I haere nga mangai o te Pōa ki nga mana nunui kia houhia te wōngō ki te rawa he waha i hamumu mai; kua tino hōba etahi o te Pōa, heoi ano ko nga kōiwi nanakia anake e kaki uaua nei. He uaua noa pea, kei kiia i mate ngōhe.

Kei te webewehe noa iho nga tianara o te Ingarahi o te Pōa, na reira ka tutakati ana nga mea e rua ngāngare tonu atu, e mate ana tetahi taba, e mate ana hoki tetahi taba; hopu herehere ana, hopu herehere ana. I tetahi whēnga iti o Niu Tirenī e haere ana i te pae e tata ana ki Henapapa ka tapahia e te Pōa, katāhi ka riri. Tekau ma whitu o Niu Tirenī i riro herehere, ko Rewhēteneti Rimiri i kino te taotutanga.

E 441 nga hoia o Niu Tirenī kua whakare-re i te ope noi, kua uru kei te ope pirihimana mo nga marauna ruarua. He abua ngege noa pea ua ratou na i te kore e uru ki roto ki nga whawhaitanga ka uru nei ki roto ki nga pirihimana ki te iwi whai mahi, nui hoki te utu, 10/- i te ra, tena to te hoia e 5 ano. I puta te kupu whakaha a to tatou Pirimīa. Oira he ahua rite tonu te mahi a nga pirihimana ki ta nga hoia.

I te kopāninga a Tianara Hanata i a Tianara Piririri o te Pōa i Puaripapa, he nui o te Pōa i riro herehere, 100 o te Ingarahi i whakaorangia e Tianara Hanata. I te 10 o nga ra o tenei marauna ka 422 nga Pōa kua mahi herehere i tenei tianara, ko ia rawa e tino arangaranga ana te ingoa i enei ra.

Putā mai ra te nanakia nei a Patene-Pawera i Mawhēkingi, ka haere mai ki Piritoria ki te whawhai ki te Pōa, kaore ia i whakaae ki te okioki. I tona arahinga i tona ope ki roto o Rahitēnēpapa ka karapotia ano e te Pōa, a e toru pea nga wiki i whakapaea ai ka puta ano ki waho i runga i te kaha o Tianara Iana Hamutana. Te oranga tonutanga ka haere ano ki te whai haere i te hōa riri. E ta Pawera kia ata rekareka ki te tomo ki ro hīnaki!

He nui nga hoia o Niu Tirenī kua hōkihōki mai ki te wa kāinga o tu ratou matemate, he nui ano hoki o era atu whēnua kua mutu te whawhai i runga i taua take ano. Nui ke atu ta te piwa parekura i ta te mata.

*"E koro Rapata kia hira to reo,
Kia piki ai ra to nuinga i-awa ...!"*

WHIRA-MAHERA RORE RAPATA.

E koa ana matou i to matou aheitanga ki te tu i te whakaahua o Tianara Rore Rapata hei titiro nua nga kai-tautoko o Te PIPUWHARAUAO, hei matakitaki ma ratou i te tangata rongo-nui atu i te ao i euei ra -- te tangata kei roto nei i te kapu o tona ringa te o a te mate ranei mo Ingarangi. He mea pai kia tohungia tenei nana o Te PIPUWHARAUAO, otira nga nama katoa, ka whakapukapuka ai, hei hurahura a nga ra o muri ake nei. I te mea kua nui rawa a matou korero mo Rore Rapata i nga putanga o mua o Te PIPUWHARAUAO, e kore e rawaka rawa nga kupu inaianei. Ina tonu te mea nui ko te kaupapa o nehe kua tangia nei e matou.

I mea a Huriana Raapa, he tangata tuku korero mo tetahi nupepa nui o Ingarangi, i ana kupu whakanui mo Rore Rapata: "Kahore ano ia kia rangona e kanga ana, a he ruarua nua iho nga tangata pera me Rapata te urunga o tona whakapono hei whakahae e nga mahi katoa o tona orange. Kaore ia e whakaatu ana i tona pai, kahore hoki e to i te tangata ka rite te whakaaro ki tona, otira o te timata-

tanga mai o tenei whawhai a tae noa mai ki nainai he rite tonu tana haere ki te karakia i ia Ratapu, i ia Ratapu. Kahore ia e tono i ana apihia kia haere ki te karak'a, otira ko ia ake e kore rawa e hapa te haere -- he tauira kei te ngoto ki te ngakau o tana ope i a ratou e titiro tonu ana ki tona u pono. I tana tangohanga i te Hapa a te Aiki i Tarai-poteini, i tana ope katoa e matakitaki ana, ebara i te mea hei whakaatu mana i tona whakapono. I kite te mano i mohio hoki i tango ia i runga i te ngakau tapatahi."

I tuhituhi tetahi minita o te, ope a Rapata ki Ingarangi, i mea; "Kei raro matou i te whakahae e te tianara pai atu i te ao. E kore rawa koe e mohio ki te tino kaha o te aroha o nga hoia katoa a Rapata ki a ia. I arohaina ai ebara i te mea na ana raweke, na te pai o te ahua, o te reo ranei, kaore, engari na te mea e heke tonu ana te waiu o te aroha i roto o tona ngakau. E kite ana te katoa. Ahakoa pelha te kino te tauunu o te hoia e noho atu nei, otira i te kitenga i te pai o Rapata, i tona ngawari, whakaiti, aroha, e kore rawa e hapa te pirangi ki a ia.

I whakamihia a Rapata mo tona ope, i mea ia, 'ko te ope tino pai atu i te ao' kaore e tutu kaore e kaha te baurangi. E hia mano ranei o nga hoia katoa kei Awherika inaianei e kore rawa e pa ki te waipiro. "Kaore he tianara e rite kia Rore Rapata te pirangitia, te whakarongotia, te whakawhirinakitia, te arohaina."

To te rangatira tona tu! Kei ko mai etahi rangatira e whakataurakareka ana i a ratou, e kai waipiro ana, e mahi ana i te kino, kia pirangitia ai e te tamariki taane, kia whakamua ai e te tangata. Kei nga ngutu noa iho iana te whakanui mo te tangata kino, tena kei te ngakau he whakahawe.

HE APAKURA.

Kua rongo katoa te tangata ki te maten ga toa o te tama kotahi a Rore Rapata i te whawhai ki te Awa o Tukera, i a Tianara Pura e whai ana ki te whakaora i Reirimete. I mate a Rewheteneti te Honore Perere Rapata i te whakaoranga i nga pu-repo. Tae atu ana te rongo kia Rore Rapata i Ingarangi kua hinga tona tama, ko te ra ano tera i tonoa mai ai ia e te Kawanatanga kia haere mai ki Awherika hei kai-whakahae mo te whawhai. I maringi mai ona roimata ki te huarahi, ko tona wahine me ona tamaahine i whakareera atu i roto i te whare-pouri. I ki a Reiri

Rapata kua tino rereke rawa te ahua o tona hoa i te matenga o ta raua tama, ara kua tere rawa te kaumatua. Kaati, e koro, kua ea i a koe te mate o to tama, uta atu hoki!

"E haere ana a Rore Rapata," - he karanga i rangona e te katoa,

E haere ana te marohirohi o mua iho ki te hapai i te patu,

I te karanga a tona whenua mo te karama o Ingarangi

I te ra pu ano i hinga ai tana tama.

Whakanuruu ana te hari me te tangi i te tirohanga atu

Ki ta te hoia whakarongo kau i te kupu tono;

He whakanui, he waiata mo tenei kaumatua,

He apakura ia mo tana tama kotahi.

Tu ana te toa kaumatua nei, ko tona poho kei te mamea,

Ko tona whare kei te mokemoke i roto i te pouri, Otiira ko tona pouri ka pehia e ia ki raro,

Ka mau ia ko nga tumanakotanga o tona whenua.

Kei mua ano ia o a taton ope e whakahau ana, A ko Ingarangi i hikitia e ia i era atu whawhaitanga,

Kei te titiro whakamanamana ano ki tenei kaumatua,

Ko te pouri, ko te roimata, ka ringihia ki tana tama kotahi.

A! kei hea i nga mahi a te tangata, i te ao katoa He rite mo tenei, te rangatira, te aroha?

I te hingaanga o te tamaiti i te pakanga,

Ka tu atu ko te papa ki te turanga o te tama.

E te rahi, e te hakahaka, e te kai-mahi,

E te rawa-kore, e te rangatira, kia kotahi

Te tangihanga o te ngakau mo tenei kaumatua, Mo te matenga kororia hoki o tana tama kotahi.

Tukua tenei kupu: kahore o maton tumatatea-tanga;

Ko a maton hanga ka rite ki te titira o mua iho, E tama ma! kua ara a Ingarangi, kei te ringa te patu!

Tena ra ko tenei pakanga whakatutukitia, Nui ke atu te pawera inaianei, i te rimatanga o te riri

Kia riri i a taton te ra, kia mate te hoa riri.

Kei te powhiri te wikitoria i to taton kaumatua Ki te whenua i takoto ai i te moenga-roa, tana tama kotahi.

Na TE IRIRANGI.

PITOPITO KÖRERO.

No te 13 o nga ra o tenei mararama i haere atu ai a Apirana Ngata M.A., I.L.B., i konei ki Poneke. Kua paenga i a ia te haere nga wahia katoa o Waikato, a tera e taia ona haereerenga a tera putanga o Te Pipiwharaukoa.

Tera a Apirana e ahu ki te Tai huaauru, ki Whanganui tae atu ki Taranaki.

I te kore o Reweti Kohere e watea i tana mahi e haere ana ko Apirana hei mangai reimana mo te taha Maori i tenei takiwa ki te Hinota o te Pihopatanga e tu ki Nepia a He-petema. Mehemea he take a etahi Maori e pa ana ki te Hahi Maori hei whakatakoto ki te aroaro o te Hinota me whakaatu ki a Apirana Ngata, Te Aute Kareti, Nepia.

I te tuunga o te Hupirimi Kooti ki Turanga nei e rima ano nga keehi, he ruarua rawa, he tohu pea kei te pai haere tenei takiwa; otira o aua keehi e rima ano e wha rawa he Maori nga tangata i whakapaea! Tokotoru i mau, kotahi i puta. He mea pouri rawa tenei hei tirohanga ma te ngakau whakaaro; o te iwi ruarua nei o te Maori e wha rawa; o te iwi nui o te pakeha kotahi ano. Maori, Maori! E tohutohungia ana e whakapata tonu ana i tona ngakau, te tukunga iho he mate, he whakama, he ingoa kino. Nga hara o nga Maori he tabae hoiho, he tabae oti, he tahi tahae i te tieki, to te pakeha he motonga i te tangata. Ki te mahi te tangata i te mahi kino ko nga painga anake o taua mea te mea e tata nui ki ona whakaaro, tena ko nga kino ka matapo ia ki te titiro atu; inaboki te utu o te tieki e wha pauna i tuhia, kotahi tau ki te whare berehere, apiti atu ko te whakama, ko te ingoa kino - nui ke atu nga kino i nga painga.

RONGO WHAKAMUTUNGA O NGA WHAWHAI.

No te 4 o nga ra ka turia te haere ki Pikini. Hui katoa te ope a nga mana katoa 16,000. Ka rua whawhaitanga ki te Hainamana. E rua haora i riri ai ki Pei-hanga, neke atu i te 600 o nga mana i mate, e 60 o te Ingarahi. I whati te hoa riri, i kitea ki konei te toa o nga Tiapanihi. E wha haora i riri ai ki Lenge-hunu. No Ingarangi rawa ko Amerika nga ingoa i aranga i tenei riri. I whati te hoa riri, e 200 o te Ingarahi, e 250 o te Marikena, i mate i taotu.

I taupapahake noa te whakaaro a nga Poo i Piritoria ki te hopu i a Rapata. Ko ta ratou whai he tahu i tetahi pito o te taone hei to i nga hoia ki reira, katahi ka kawhaki ai i a Rapata, otira i kitea to ratou hiabhi. E tino whiua ana enei Poo, no te mea kua houhia te rongo ki a ratou e te Ingarahi i mua atu, kua oati hoki ratou mo te ata noho.

TIANARA PIRITI.

I te mea kua nui rawa nga whakahuatanga i te ingoa o Tianara Piriti i roto i Te Pipiwharaura, e kore e maha a matou kupu mo tenei tangata rongonui i enei ra. He Airihi a Tianara Piriti, ka 48 ona tau. No te whawhai tonu ki te Poa ka tu ia hei tianara, a e kiia ana ko ia te tino ariha rere hoiho o te ope katoa a te Kuini i te ao. Koia te kopere a Rapata hei rere haere i tona aroaro hei whakahaehae i te huariri. Na tenei tangata hoki i tuatahi te arahi i nga tama a Niu Tireni ki te pakanga, naana ratou i whakaako, a inaia nei kua paku to ratou rongoa toa ki nga wahi katoa.

TE HAHU MOMONA.

Kua tae mai ki a matou te pukapuka a Himiona te Kani, o Uawa, "tino kai-whaka-haere o te Hahi Momona, he tumuaki hoki," he whakahe naana mo nga kupu i whakapuakina e te Pihopa o Waiapu i te hui o te rahi i tu ki Wharekahika, ara mo enei kupu na: "No muri mai ka puta ko te Momona, e whakapeau ke nei i nga kupu o te Karaipiture hei tuara mo nga korero tito a tona poropiti." He tono ano hoki ta Himiona te Kani kia whakaaturia e te Pihopa nga he o te Hahi Momona, a mehemea ki te marauna nga he ki ia ka puta ia ki waho o tana Hahi, me etahi atu. E kore matou e ahei te ta katoa i te reta a Himiona, he tino whakalili rawa no etahi o ana kupu. I mea ia ki te kore te Pihopa e whakaatu i nga he o te Momona, "he maumau korero me kopani to arero ki roto ki to mangai." He kupu taikaha rawa enei ki ta matou whakaaro, a e tino mohio ana matou e kore e hapa te riri o te iwi ki tenei tuaro ki nga kaumatua. To te Momona tona tuaro, to "te hunga tapu o nga ra o muri nei!" E ta Himiona, kaore koe i te mohio na te kaumatua nei ratou ko ona matua i koroki ai to mangai koikoi i enei ra? Kia ata mau i te oha a nga pakeke. He tangata whakaputa koe i nga Karaipiture, kaati ra tirohia e koe, Mahi xxiii. 5.

E kore matou e whakahe ki te kukume i te

Pihopa ki roto ki nga mahi tautohetohē penei engari ma matou i oia e whakarite te hiahia o Himiona te Kani. He maha nga he o te Hahi Momona, he he tino taumaha rawa, he he e kore ai taua hahi e ahei te kiia he Hahi Karaitiana. Ahakoa tika noa etahi o nga whakaakoranga a te Momona, otira ko te kaupapa e pirau ana.

E mea ana nga pukapuka o nga whakaakoranga a te Momona:

1. He tangata te Atua i te timatanga; he wahine hoki ta te Atua, a ko raua nga matua o etahi atu atua. E whakarite ana tenei whakaakoranga i te Atua ki te tangata, a he take nui tenei e kore ai e ahei te ki i te Hahi Momona he Hahi karaitiana.

2. E mea ana tetahi o ana pukapuka he Atua a Arama, me te Karaiti he tangata penei me taton nei tona timatanga. (Tirohia "Doctrines and Covenants," na Hohepa Mete; me te "Millennial Star.")

3. E mea ana i roto i tetahi o nga tino pukapuka a te Momona (The Seer) mehemea i tuhituhia katoatia nga korero mo te Karaiti, tera e kitea he wahine mana a Meri, a Mata, a Meri Makarini. Tetahi kohukohu kino rawa!

4. Kei te matou te katoa ki ta Hohepa Mete i whakaako ai mo te marene, kia tokomaha nga wahine ma te tangata kotahi. Tera ke ta te Karaiti, "I te orokohanganga i haunga raua e te Atua, he tane, he wahine. Mo konei ka mahue i te tangata tona papa me tona whaea, a ka piri ki tana wahine; hei kikokiko kotahi raua tokorua." (Maka x. 6-8.) Tokorua tonu ki ia, ko te tane, ko te wahine. Ko ta Paora hoki i rite ki tenei, "Kia rite ma te tane ko tana wahine ake; ma te wahine ano ko tana tane ake." (1 Korin. vii. 2.) Tena ki te rua tekau nga wahine a te tangata, na tehea o te rua tekau te tane, e kiia ai ko "tana ake?"

Koia nei ra, e ta Himiona, etahi take he o to hahi, tera atu ano etahi; engari e kore e whakapaua ki konei i te apiapi rawa. Katahi ano pea koe ka rongoa ki enei o nga whakaakoranga a to hahi, otira kua rongoa mo atu koe mo te moe ngahuru i te wahine. Mau e ui atu ki o pakeha mehemea e ahei ratou ki te whakakahore i a matou kupu. Ki ta matou whakaaro he tika tonu te whakaako a te Pihopa i te Hahi kia tupato i te hahi o tangata nei o Hohepa Mete.

Na te Etita o Te Pipiwharaura.

NGA TUPAPAKU.

Te Tama Tuarua a te Kuini.

No te 31 o nga ra o Hurae nei ka mate ki Tiamana te Tiuka o Erinipara, te tamaiti tuawha a Kuini Wikitoria, te tuarua o ana tama. I tae mai taua tangata ki Niu Tirenī nei i te tau 1869. I a ia i Poihikena i te tau 1868 ka puhia kohurutia ia e tetahi Aihimimana i a ia i tetahi piki-niki, otira kaore i mate. I tu te Tiuka hei kapene manua. I tonoa ano ia hei kingi mo Kariki, engari kaore ia i whakaae, no muri mai ka tu ia hei piriniba mo tetahi whenua i Tiamana. Kei roto te Kuini i te whare pouri i enei ra; kei te tangi ona wahi katoa ki a ia.

Ngā Rangatira Maori.

Kua rongō ano hoki matou i te mate-nga o Paora Ripira ki Waipawa. He tino rangatira ia no Ngati-kahungunu, he kai-hapai no te whakapono.

I pouri o matou ngakau i te rongonga kua mate a Tuta Tamati ki Maketa. Ko tona tinana na tona huna-nga ra Apirana T. Ngata i mau mai ki Waipapa tanu ai. He tangata pai, humarie a Tuta, he tangata matau, he mohio ki te reo Inga ihi ki nga tikanga a te pakeha.

Kua hianga tetahi o nga totara nunui o roto o Waipapa, a te Hapuku-Niha te Tawhiwhi. He mokopuna na te Rangimate-moana, he iramutu no Tama-nui-te-ra, he tangata pai, hapai i nga mahi nunui a Ngatiporou, hapai hoki i te whakapono. E 28 nga tau i pangia ai ia e te mate, koia te rongō ai era atu wahi o te motu i tona reo; otira e puta ana ano tona reo ki tona iwi, he reo whai mana. Na tetahi mate pa hou atu i tino tuku ki raro. He tangata reo-reka ki te korero, he matau hoki ki nga whakapapa me nga tatai korero onamata. Ka phea ra te iwi i te whakahaere a nga rangatira tamariki o muri nei?

“Ka ngaro he tetekura, ka whakaete mai he tetekura.”

“Ngaro nei o matou hoa,
Riro atu ki te po;
Rangahia i muri nei,
Tenei arohaina mai.”

TE WHAWHAI KI HAINA.

NGA RONGO MAI O PIKINI.

Nui atu te porahurahu nei iho o nga rongō korero mai o Pikini o era atu taone hoki i te tuawhenua o Haina, i te mea kaore he waea he tereina ranei hei kawē korero mai. He korero ano e puta mai ana o te tuawhenua otira kaore e mohiotia te tikanga te ahatanga ranei; ko etahi korero he mea hanga nona iho. I tera putanga o ta tatou pepa i tana te rongō korero mai o Pikini kua kohurutia nga pakeha i reira, he wetiwheti hoki te kohurutanga, otira no muri nei ka tae mai ano he korero whakaa-utu mai kei te ora tonu te nuinga o nga pakeha, a, ko te whare o te Ingarahi kei te ora tonu, kei reira e piri ana nga pakeha o etahi atu iwi. No te 31 o nga ra o Hurae ka tukua mai e Atimira Puruhi, te tangata o raro iho i a Atimira Himoa te upoko o te taua manua a te Ingarahi i Haina, he whakaatu mai na Ta Koroota Maketanara, te kai-whakahaere a Ingarangi i Pikini, kei te ora tonu ratou. Ko ana kupu enei:—“He kokiri tonu te mahi a nga hoia Hainamana i to matou whare, he pupuhi ki te pu, ki te pu-repo, o te 20 o Hune tae mai ki te 16 o Hurae. No te 16 tae mai ki tenei ra kaore ano he kokiri, otira kei te noho mataara tonu nga taha e rua. E tata tonu ana ki to matou whare nga parepare o te hea-riri. Kei te pai katoa nga wahine nga tamariki, kei roto kat a i te whare. Ka 62 o matou kua mate kua taotu, ko Kapene Taranta tetahi. Kei roto etahi i te hohipera me Kapene Haratei. Kei te pai katoa matou ko Rawiri Warena rawa kua mate.”

Ko te whare noho o Ta Korooti Maketanara me nga whare hoki o era atu kai-whakahaere a nga kingitanga nunui he mea ata hanga kia tu ai mo te whawhai; i ahua rite ki te pa.

Te tokomaha o nga pakeha katoa kei Haina 12,000, e 6000 he Ingarahi. I tae ai enei mano ki Haina na te whai ki te moni, ara i runga i nga mahi hokohoko, i nga mahi a te kawanatanga o Haina, i nga mahi hoki a o ratou ake kawanatanga. Otira tera ano tetahi ope mui kei reira na te aroha i kawē, he haere ki te kauwhau i te Rongō Pai o te aroha o te rangimarie. Ko ratou nga tino hoa aroha o te iwi o Haina, otira kahore i te mohiotia, ta ratou i hiabhi ai ehara i te moni i te taonga engari he tinana he wairua. I tae mai ki Niu Tirenī nei tetahi Hainamana Karaitiana, tino mohio atu ki te reo Ingarahi. I mea taua tangata kua whiwhi noa atu a Haina ki nga matauranga o te ao i mua atu o nga iwi nunui o enei ra. Kua mau noa atu ratou i te kakahu hiraka i te mea e haere tahanga tonu ana nga

tipuna o te Ingarahi, otira te he o Haina, te he i tauwhena ai te tupu o ona whakaaro, ana mahi, ana tikanga, i mahue ai ki muri noa atu he kore no te Rongo Pai hei tote hei rewena. Mehemea kua uru te whakapono ki Haina, e kore rawa e hapa te piki, a e rite ki era atu mana, hira atu ranei. Na Neporiana Ponepaata te kupu: "Whakakorikoria a Haina, a ka whakakorikoria te ao katoa." He tika hoki, i te kaha o tenei iwi ki te tohatoha haere ki te ao, wehi ana nga kawanatanga, a, banga ture ana hei arai atu i te Hainamana.

NGA KARAITIANA.

Ko nga mihinare te iwi hei tino mate — te tane, te wahine, te tamariki — i te noho takitahi, i te noho marara, i te tawhiti atu hoki i te moana, te taea atu te whakaora te aha. Otira kua timata noa atu te kohurutanga i a ratou, i nga Hainamana hoki kua tahuri nei i a ratou ki te whakapono. E puta mai ana nga rongo korero kua puta te kupu kia whakangaromia nga Karaitiana katoa i Haina, pakeha, Hainamana. Mehemea he tika katoa nga rongo korero e puta mai ana, kua eke pea ki te 30,000 nga Karaitiana Hainamana kua kohurutia inaianei. He whakatauki na te hunga whakapono o mua, i te mea e tukinotia ana ratou: "Ko nga toto o te hunga tapu nga purapura o te Hahi." "I akina ratou ki te kovhatu, i kania, i whakawaia, i mate i te patunga a te hoari:..... he hunga rawa kore, e tukinotia ana, e whakaturipia kinotia ana; kihai nei te ao i pai mo ratou."

KEI TE WHAKAHEKE NGA MANA.

Ko te tino whakaaro o nga mana nunui he kai-whakahaere nei a ratou kei Pikini e karapotia ana, kua mate ranei, ko te haere ki taua pa ki te whakaora i nga tangata e ora ana ki te ngaki ranei i te mate o nga mea kua kohurutia. Ko Tienihini te pa huihuinga, a kei te whakatakataka mo te haere inaianei. Nui atu nga hoia kua hui, e whakaarotia ana kia huiua nga matua a nga mana katoa kia kotahi te ope. He ra whakatika enei. Kei te whaawhai te Tiapanihi ki te haere, tera pea e eke ki te 25,000 to ratou ope. Ko Ruhia kei te whakaheke mai i te hauraro, kua maha rawa o raua kakaritanga ko Haina, i mate ai te mano o te Hainamana.

I te poroporoaki a te Emepara o Tiamana kei ona hoia i to ratou haerenga ki Haina i penei ana kupu: "Ko te mahi ma koutou he ngaki i te mate o nga kai-whakahaere a nga mana, o nga pakeha katoa hoki kua kohurutia.

Ina tutataki kia mahara kei ora te hoa-riri, kua e tango berehere. Kua e patu whakairi, engari kia kino te hapai o te patu, kia kore ai te Hainamana e whakatete ki te Tiamana a nga tau kotahi mano e tu mai nei. Paraia te huarahi mo te whakapono. Haere ra e aku hoa." He kupu taikaha rawa enei.

Kua tino nui ra va nga hoia a Ingarangi kua u kei Haina inaianei, ko te nuinga o aua hoia no nga mangumangu o Inia, he iwi kua tino taunga ki te mau pu ki te whakaturu hoia. Apopo te ngaua kinotia ai te Hainamana e te maori. Ko te Pirimia o Niu Tiren i te pirimia tuatahi ki te whakaari hoia ki te Kuini. Kei te moana nga ope hoia o Ahitereiria e haere ana inaianei.

Kua whakaturipato a Ri Hanga Tianga, he tangata tino matau no Haina, kia kua nga mana e haere ki Pikini, kei kohurutia nga pakeha i roira i te rongonga kei te haere atu he ope. Kua puta hoki te kupu a te Kawanatanga o Haina ka arabina mai nga pakeha ki Tienihini, otira e kore pea nga mano e tatari, he whakarua noa iho, no te mea i nga ra katoa e iti haere ana nga kai me nga paura a nga pakeha i Pikini; he whakaware pea na te Hainamana. Tetahi tupato hoki kei kohurutia nga pakeha e nga "Pokiha" i te huarahi. Ka pehea ra te mutunga o tenei raruraru?

Kua tu ko Kaute Wararahi (Count Walderssee), tumuaki o nga hoia katoa o Tiamana, hei tumuaki mo nga hoia katoa a nga mana i Haina. He mea ata whiriwhiri na nga mana katoa.

HE MANGUMANGU KOHURU.

I tae mai tetahi waea o Poihakena he whakaatu i te kohurutanga a etahi mangumangu i etahi pakeha, taane, wahine, tamariki, i tetahi taone iti i te tuawhenua — he kohuru tino wetiweti rawa. Nga mangumangu kua whakapaea mo taua kohuru ko Timi me Tio Kawana, ko Tiaki Anawutu, ko Tiaki Poata, me te wahine a Timi Kawana, he wahine pakeha.

I haere aua mangumangu ki te whare o Mopere, rokohanga atu kaore taua tangata i te kuinga engari tona wahine me ona tamariki me tetahi wahine kai-whakaako. I te patototanga atu i te tatau o te whare ka huakina e Paahi, he tamaiti tane, 15 nga tau. Kotahi tonu whakahakenga o te toki a tetahi o aua mangumangu mate rawa. Katahi ka

karanga nga mangumangu "Tomokia, patua katoatia." Ko tetahi o nga tamariki taane i huna ki raro i te moenga, ko tetahi i rere ma te matapihi ka oma ki te whakaatu ki tona papa. Tae rawa mai tera kua oma ke nga kai-kohuru, engari ko ta ratou parekura e wharona ana. Ko Hirita Mopere raua ko Mihi Keeha, te kai-whakaako, i rere ma te matapihi, katahi ka oma me te pupuri tonu o raua ringaringa. Ka mate katoa nga mea i mabue iho ki roto ki te whare katahi raua ka whaia e Tiki Anawutu. Ko Mihi Keeha i tapahia ki te toki i te tuatahi, (i te kitenga e takoto tonu ana i roto i ona kakahu moe); ko Hirita i tohe ano ki te oma, engari i taka ki roto i te manga, patua iho e Tiki ki reira. Etahi atu i kohurutia ko te wahi e a Mopere ko tetahi o ona tamahine ko Kerehi, me tona iramutu me Erehi Karaka. I puta ano a Kerehi ki waho ma te matapihi, engari no te putanga ki waho ka patua. Tokorua nga tamariki pakupaku kaore i patua.

Kaore i tino mohiotia te take nui i pakari ai nga mangumangu nei ki te patu tangata. Ko ta ratou mahi he mahi taipua ma Mopere, he iti noa iho te moni kaore ano i utua, engari he hoatu kai tonu te mahi a Mopere ma aua mangumangu. Ko Timi Kawana anake raua ko Tiaki Anawutu kaore ano kia mau, kua tomo raua ki tetahi ngahere tino nui tino kino hoki, a tera e uaua to raua mau. He hoibo o raua, he toki he pu kei a raua. Ko nga mea o ratou i mau i mea kaore ratou i te kohuru. Ko te wahine a Timi Kawana he wahine tino kino atu. Ko te take i hopukia ai taua wahine i a runga i te korero a te wahine a Mopere i mua atu o tona matenga, i rongu ia i te roo wahine i waho o te whare. I te whakawakanga he kata tonu te mahi a taua wahine.

No muri mai ka puta mai nga rongu kua kohurutia tetahi kaumatua ko Makai te ingoa, ko tona wahine i patua ano engari kaore i tino mate rawa. I muri mai ano ka puta mai te rongu kua kohurutia ano tetahi wahine raua ko tana tamaiti paku 18 nga marama, ko te koka i puhia ki te pu ko te tamaiti i tapahia ki te toki. I tino tiwheti rawa te patunga i enei. Ko nga tamariki a Makai i whakaorangia mo te hoatutanga he hoiho mo aua mangumangu. Tenei ake pea etahi atu tangata ka kohurutia. He nui nga tangata kei te kimi i nga mangumangu nei, kua tukua ma te kuri e hongu haere o raua haerenga. Kua whakaritea e £200 te utu ki te mau ki te mate ranei te mea kotahi o aua tangata. Kamui rawa te kino o tenei kohuru. Ko te iwi mangumangu o Ahitereiria tetahi o nga iwi whakamutunga mai i te ao nei, a e kua ana ko

te iwi Maori te iwi rangatira atu o nga iwi maori katoa, otira e whakataurekareka ana ano etahi Maori i a ratou ki te kohuru tangata. He tokomaha nga tangata e kore rawa e kohuru mehemea i tapae atu ratou i o ratou ngakau hei nohoanga mo te Wairua o te Atua, i mea hoki a te Karaiti, "No roto hoki no te ngakau o nga tangata te putanga o nga whakaaro kino, o nga puremu, o nga moe puku, o nga kohuru." Ki te nohoia taua ngakau e te Wairua Tapu o te Atua ka ngaro te whakaaro kino, te puremu, te moe puku, te kohuru, engari ka makuru ko nga hua whakapaipai o te Wairua, ara "he aroha, he hari, he rangimarie, he manawanui, he ngawari, he ngakau pai, he whakaponu, he ngakau maha ki, he ngakau kua taea te peehi." (Karatia v. 22, 23.) "Homai, e taku tamaiti, to ngakau ki a au." (Whakatauki xxiii. 26.)

AKU HAERENGA.

TURANGANU KI WHAKATU.

E ki ana te pakeha he nui te matauranga e puta mai ki te tangata i runga i te haere ki te whenua; ma reira hoki ka tutaki ai ia ki ia ahua ki ia ahua o te tangata, ka kite ai ia i nga mea hou, i nga mea rere ke, i nga mea whakamiharo. Kaore ahau i te mohio ki te nui o te matauranga i riro mai i a au i runga i oku nei haerenga, otira ko tenei e mohio ana au, he nui te ngahau, he nui te ora o te tinana. Ka whakaatu au i nga mea i kitea e au, ehara i te mea hei whakamanamana, engari hei korero ma nga tangata kaore nei ano i kite i aua wahi, hei whakatuatu hoki i a tatou i te iwi Maori, etahi bapu ki etahi bapu, no te mea he whanau kotahi tatou te Maori, he teina he tuakana.

I tera Oketopa ka rere atu au i Turanga ki Nepia i runga i te tima atahua nei i a te Hrenetia. I runga kaupuke ka tupono au ki a Atirikona Rangere (Langley) o Poibakena, raua ko tona hoa wahine e haere ana ki te marenatanga o te tamahine a Airini Tonore. I hari raua i hari hoki au i to matou tutakitanga ano i tenei ao; no te tau 1897 ka mohio au ki a raua i Poibakena. I mea te Atirikona tino nui atu tona whakamihia ki Niu Tireni, a i mea e hiabia ana ia ki te noho tonu ki konei hei mihinare ki te iwi Maori. Koia nei tonu tetahi o nga tino mimita o tawahi. Mahue mai raua i a au ki Nepia ka haere au ki Poneke, a waimarie ana au ki te kite i te haerenga o te ope hoia tuatahi ki Tarunawaara. E kore e puta he kupu mo tenei ra nui, kua paenga katea hoki nga korero.

I Poneke ka whakawhiti au i Raukawa, ki Picton ara ki Waitohi. Mahue mai te moana nui ka tomo haere te tima i waenganui o nga maunga; he maha nga maero e haere ai katahi ano ka tae ki Waitohi. He awa ke ano te huarahi o te tima i Waitohi ki Raukawa ano, a poto nei te haerenga i te moana nui ka haere ma waenganui o nga moutere me nga kokorutanga huihua o te tuawhenua.

HE IKA TIPUA.

Hei te tatanga atu ki te Aumiti (French Pass) he kuititanga no te moana i waenganui o Rangitoto (D'Urville Island) me te tuawhenua, ka whakapiri tetahi ika tipua ki to matou tima--he taniwha pea. He ma katoa taua ika, 17 putu te roa. E kiia ana ka 15 pea tau o te nohoanga o tenei ika i tenei wahi, kaore ana haere ke atu, heoi ano he tafari tonu ki nga tima hei hoa takaro mona. I te mea e tere tonu ana te rere a te Takapuna ka haere tonu taua ika i mua ko tona hiku ki te hauhaui haere i te ihu o te tima. Muringa iho ka oma haere i te taha, ano e tauwhainga ana ki te tima, engari i etahi wa ka tuoma mai ia ka tuki i te taha o te tima. Ki kona umere ai te tangata e kore rawa taua ika e aro ake. Ka tae ano pea ki tana taima i whakaaro ai ka hoki whakamuri, katahi ka haere ki te whakatau i a te Korina i muri tata atu i a te Takapuna e rere mai ana. E kiia ana ko te Waimui te tino hemonga o te ika nei. He tino mokaikai tenei na te pakeha, kua whai turetia hoki e te Kawana kia kuaa rawa e patua e te tangata. Kua huaina tona ingoa ko "Pelorus Jack."

WHAKATU.

He mea whakamiharo ano te tomonga o te tima ma te Aumiti, he wahi whaiti rawa, e kore e puta nga tima ririki e rua ki te haere tahi. I kiia ai pea ko te Aumiti he tino kaha no te au o taua wahi. Ki te he te tai ka pena tonu me tetahi taheke, e kore rawa te tima e puta. Te putanga atu i te Aumiti ka maro te rere a te tima ki Whakatu (Nelson). He taone tino ataahua a Whakatu, he pai hoki nga pakeha, he atawhai ki te Maori. Kei tenei taone etahi pakeha e tino aroha ana ki te Maori, nui atu to ratou whakaaro, to ratou aroha ki te iwi Maori i o nga pakeha e kite tonu nei i te Maori i nga ra katoa, i nga pakeha ranei i ata whakarithea hei kai-whakaako i te Maori. Koia nei te taone i manaaki nei i nga tamariki o Te Aute i to ratou taenga ki reira ki te purei whutu-pooro, a i tangi nei etahi i to ratou hokinga mai. Koia nei te

kainga i whakatupuria ai, i whakaakona ai a Perere Peneti, no te kaumatua tangata nei ka tapaea ki te Hahi Maori. Kei konei hoki a Riwai Hiwini e whakatupuria peratia ana me Perere Peneti. A koia nei te kohanga i poapao ai, i whanau ai, i whangainga ai, i tiro tuatahi ai te reo reka o te manu a te iwi ara o TE PIPIWHARAUAO.

"Whakarongo ake ai au ki te tangi a TE PIPIWHARAUAO e . . . !
Whiti-whiti ora, taku ngakau nawa e . . . !"

(*Taria e whakaoti.*)

Na TIPI-WHENUA.

HE PANUI

Ki te tangata e hiahia ana ki te Rawiri, ki te Himene: he nui noa atu nga pukapuka kei a au inaianei: ko te atu: -

<i>He mea nui, kiri noa,</i>	... 2/6
<i>He mea nui, kiri pai,</i>	... 4/-
<i>He mea paku, kiri noa,</i>	... 1/-
<i>He mea paku, kiri pai,</i>	... 2/6
<i>He mea paku, kiri pai rawa,</i>	3/6

Maku e utu te Pane Kuni hei tuku atu i nga pukapuka ki a koe.

Na H. W. WILLIAMS,

TE RAU, GIBBORNE.

15^s *Kua pau katoa nga Himene. Ka panuitia ano ina tae mai etahi.*

HE TURE TUTURU.

1. Kotahi putang o Te Pipiwharuaoro i te matama.
2. Ko te oranga mo te Pepa e rima hereni (5/-) i te tau, me nooti o te Poutapeta me pane ranei.
3. *Ki te pau nga hereni a tetahi tangata i luku mai ai, ka takaia tana Pepa ki te awhi whero; e rua nga putanga pena ka whakanuia te vere atu a te Pepa.*
4. E pai ana kia tukua mai nga korero o ia wahi, o ia wahi o te Mo'u, engari kei te Eritia te fikanga mo te ta i aua korero. Kia marama te tuhuhia.
5. Me peneti te iwhi i waho o nga reta katoa:

Ki Te Pipiwharuaoro,
Te Rau, Gisborne.

NGA HUA KAREAO MA TA TATOU MANU.

- 10/- Eru Meke, A. T. Ngata. 7/- Hone Matihaha.
5/- R. M. Hays. Wicomb Patua, Hone Paerata, T. W. Bakere, C. G. Spencer, Hana Maraea, Tuta Ngaramo, Mrs. Ngata, W. Pokiha, H. Rapihau, C. Ferris, A. H. Turnbull, Anaru Ngamoi, Henarata M. Kohere, Mrs. Keefer, Mrs. Hooper, H. Hei.
2/6 Raniera Mairangi, Aporo te Moana.
1/- W. Matangi.
1/- Nepia H. Titihahi.